

UDK 811.163.42'282(497.5-3 Moslavina)

Izvorni znanstveni članak

Rukopis primljen 28. IX. 2009.

Prihvaćen za tisak 17. XII. 2009.

Martina Kuzmić

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR–10000 Zagreb

mkuzmic@ihjj.hr

SUGLASNIČKI SUSTAV JUŽNOMOSLAVAČKIH KAJKAVSKIH GOVORA

U radu se na temelju vlastitih terenskih istraživanja i literature prikazuje suglasnički sustav južnomoslavačkih kajkavskih govora, njegov inventar, distribucija i podrijetlo, na primjeru triju govora – Kutinskoga Sela, Osekova i Okešinca. Prikazuju se zajedničke i razlikovne značajke triju navedenih govora. Južnomoslavački kajkavski govori pripadaju južnomoslavačkomu ili donjolonjskomu dijalektu.

0. Uvod

U radu se opisuje suglasnički sustav južnomoslavačkih kajkavskih govora, njegov inventar, distribucija i podrijetlo. Odabrana su tri govora – govor Kutinskoga Sela, Osekova i Okešinca. Kutinsko Selo nalazi se blizu grada Kutine, Osekovo blizu Popovače, oba u Sisačko-moslavačkoj županiji, a Okešinec blizu Križa u Zagrebačkoj županiji. Opisom tih triju govora dobiva se zaokružena slika suglasničkoga sustava južnomoslavačkoga dijalekta.

Prema geografskom je kriteriju Lončarić (1996), unutar podjele kajkavskoga narječja na petnaest dijalekata, moslavačke govore podijelio na „sjevernomoslavački“ i „donjolonjski (južnomoslavački)“ dijalekt. Južnomoslavački govori pripadaju južnomoslavačkomu ili donjolonjskomu dijalektu kajkavskoga narječja. Donjolonjski dijalekt na zapadu graniči s turopoljskim, kraj Petrinje s vukomeričko-pokupskim, a na sjeveru s gornjolonjskim i sjevernomoslavačkim kajkavskim dijalektom.

Građa je zabilježena tijekom terenskih istraživanja provedenih od 2003. do 2007. godine. U radu se opisuju zajedničke i razlikovne značajke suglasničkoga sustava triju navedenih govora.

Primjere navodim abecednim redom prema transkripciji prihvaćenoj za *Hrvatski jezični atlas*. U tekstu se služim sljedećim kraticama za imena mjesta: KS za Kutinsko Selo, Os za Osekovo i Ok za Okešinec.

Kajkavsku palatalnu zvučnu i bezzvučnu afrikatu bilježim grafemima *č* i *č̣*. Palatalne sonante bilježim grafemima *ḷ* i *ḷ̣*. Nepalatalnu afrikatu, tj. zvučni parnjak bezzvučne nepalatalne afrikate *c* bilježim grafemom *ʒ*. Dugosilazni naglasak bilježim znakom *ˆ*, akut znakom *˜*, a kratki znakom *'*.

1.1. Inventar

U suglasničkom inventaru govori se međusobno ne razlikuju. Suglasnički sustav govora KS, Os i Ok tipičan je kajkavski sustav koji sadrži dvadeset i pet suglasnika. Među njima je osam sonanata i sedamnaest šumnika.

Inventar suglasničkih fonema izgleda ovako:

Sonanti				Šumnici			
<i>v</i>			<i>m</i>	<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	<i>(v)</i> ¹
	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>	<i>t</i>	<i>d</i>		
<i>j</i>	<i>ḷ</i>		<i>ṇ</i>	<i>c</i>	<i>ʒ</i>	<i>s</i>	<i>z</i>
				<i>č</i>	<i>č̣</i>	<i>š</i>	<i>ž</i>
				<i>k</i>	<i>g</i>	<i>x</i>	

1.2. Distribucija

Distribucija suglasnika u južnomoslavačkim govorima u osnovi odgovara distribuciji u većini kajkavskih govora.

1.2.1. Dočetno *-l*

Dočetno *-l* čuva se u svim južnomoslavačkim govorima, npr. *ânẓ̌el* (KS, Os, Ok), *ḅel* N jd. neod. m. r. (KS, Os, Ok), *bil* pridj. rad. m. r. jd. (KS, Os, Ok).

¹ Za *v* kao šumnik v. 1.2.4.

1.2.2. Nepalatalna afrikata ʒ

U svim trima govorima afrikata ʒ zvučni je parnjak bezvučne nepalatalne afrikate *c*, i to u starijem slijedu *zg*, npr. *běžga* ‘bazga’ (KS, Os, Ok), *držgati* (KS), ali *mōzga* G jd. (KS, Os).

Prema Lončarićevim podatcima za sjevernomoslavačke govore zvučna nepalatalna afrikata zabilježena je u svim govorima (Lončarić 1980–1981: 101).

1.2.3. Skupovi *čr-*, *čre-*, *čere-*, *čer-*, *cr-*

U svim govorima redovito dolaze skupovi *čr-* (< prasl. **čbr-*) i *čre-* || *čere-* (< prasl. **čer-*), npr. *črkna* ‘točka’ (KS, Ok), *črv* (KS) – *črf* (Os, Ok); *črjep* ‘crijep’ (KS, Os) || *čerjep* ‘crijep’ (Os, Ok), *čerjevo* ‘crijevo’ (KS).

U govoru Os dolazi i skup *čer-* (< prasl. **čbr-*), npr. *červi* ‘crvi’ N mn., *učerviveti se* ‘ucrviti se’.

U pojedinačnim primjerima, vjerojatno pod utjecajem štokavskoga, dolazi skup *cr-* (< prasl. **čbr-*) u svim govorima, npr. *crn* N jd. neodr. m. r. (KS, Os, Ok), *crnica* ‘crna zemlja’ (KS, Os, Ok).

1.2.4. Zamjena zvučnih šumnika bezvučnima na kraju riječi

Od općih distribucijskih pojava koje zahvaćaju sve kajkavske govore, pa tako i južnomoslavačke, valja spomenuti da je stvoreno pravilo prema kojem zvučni šumnici ne mogu stajati na kraju riječi pred pauzom.

U govorima Os i Ok ukinuta je oprjeka po zvučnosti na kraju riječi pred pauzom, tj. zvučni šumnici *b*, *d*, *ž*, *g*, *z*, *ž* i *v* u dočetnom položaju pred pauzom prešli su u svoje bezvučne parnjake *p*, *t*, *č*, *k*, *s*, *š* i *f*, npr. *cêf* (Os, Ok), *drâk* N jd. neodr. m. r. (Os, Ok), *gólup* (Os, Ok), *grât* (Os, Ok), *jěč* ‘jedi’ 2. jd. imp. (Os, Ok), *knęs* ‘knez’ (Os), *krīš* (Ok).

Pod utjecajem hrvatskoga jezičnog standarda u govoru KS nije ukinuta oprjeka po zvučnosti na kraju riječi, tj. na kraju riječi zvučni su šumnici *i* i *v*, npr. *cêv* ‘cijev’, *drûg* ‘štap kojim se trese voće’, *gólub*, *grâd*, *krīž*, *slûz*.

Do ukidanja oprjeke po zvučnosti nije došlo u prijedlozima ispred sonanta, odnosno na granici između prijedloga i zamjenice / imenice, npr. *òd męņę* G jd. (KS), *prěd męņę* A jd. (KS, Ok), *z nógami* I mn. (KS, Os, Ok), *bęz rûķę* G jd. (KS).

1.3. Dijakronijske značajke

1.3.1. Praslavenski *tj i *dj

Praslavenski palatalni *tj i stari č u svim su južnomoslavačkim govorima dali bezvučnu palatalnu afrikatu č̣, npr. *oču* 1. jd. prez. (KS, Os, Ok), *č̣ětri* (KS) – *č̣ětiri* (Os).

Prema prasl. *dj svi južnomoslavački govori imaju zvučnu palatalnu afrikatu ẓ̌, npr. *měẓ̌a* (KS, Os, Ok), *měẓ̌u* ‘između’ (KS, Os, Ok), *ogrāẓ̌en* pridj. trp. m. r. N jd. (Os, Ok), *prěẓ̌a* (KS, Os, Ok).

Prasl. *dj > ẓ̌ > č̣ (obezvučenjem) u govorima Os i Ok na kraju riječi i ispred bezvučnoga šumnika u imperativnim oblicima glagola *glědēti*, *jěsti*, *powědati* i u složenicama tih glagola, npr. *glěč̣* 2. jd. ‘gledaj’ (Os, Ok), *jěč̣* 2. jd. ‘jedi’ (Os, Ok), *powěč̣tę* 2. mn. ‘recite’ (Os, Ok).

U govoru KS dolaze imperativi *glěditę* 2. mn., *jěditę* 2. mn.

Poseban slučaj analogije prema prijedlozima *pod*, *nad* potvrđen je u prijedlogu *měd* ‘među’ (KS) (uz *měẓ̌u*).

1.3.2. Spirant x

Spirant x redovito se čuva u svim trima govorima u svim položajima u riječi², npr. *xarmónika* (KS, Os, Ok), *dixati* ‘disati’ (KS, Ok), *grāx* (Ok).

Protetsko x redovito dolazi u svim trima govorima ispred slogotvornoga ģ i u pojedinačnim primjerima ispred inicijalnoga etimološkog a: *xṛ̌ža* (KS, Os, Ok), *xṛ̌š* ‘raž’ (Os, Ok); *xalāt* (KS, Os, Ok), *xambār* ‘spremište za žito’ (Os, Ok), *xārija* (Ok).

U pojedinačnim primjerima x se izgubio ili je prešao u v³, j⁴: *lāčę* (KS, Os), *dṛ̌tal* ‘drhtao’ pridj. rad. m. r. jd. (KS), *dā* ‘dah’ (Os); *duvān* (KS, Ok), *vūvo* (KS), *sūv* N jd. neod. m. r. (KS); *grěja* G jd. ‘grijeha’ (KS, Os), *sněja* ‘snaha’ (KS, Ok), *luděj* L mn. ‘ljudima’ (Ok).

U primjeru *pázulo* (Os) slijed -xo zamijenjen je s -lo.

² Lončarić (1990: 178) piše da „sjevernomoslavački govori istočno od Česme nemaju u sustavu h, također ni neki bilogorski govori, dok ga većina graničarskih govora ima u položaju gdje je protetskog podrijetla, npr. *hṛ:š*, a drugdje je zamijenjen s v ili s j, npr. *mūva*, *sněja*“.

³ U središnjem i završnom položaju x > v obično iza u.

⁴ U središnjem i završnom položaju x > j obično iza ę.

1.3.3. Labiodental *v*

Labiodental *v* izgubio se ispred sonanata *l*, *n* i nekih suglasnika na početku riječi, npr. *lākno* (Os, Ok), *nūki* N mn. (KS, Os), *dovica* ‘udovica’ (KS, Os, Ok), *tórk* ‘utorak’ (KS, Os, Ok).

Fonem *v* također se izgubio u suglasničkim skupovima *svl-*, *svr-*, *-tvr-*, npr. *slēkla* pridj. rad. ž. r. jd. (KS) – *slēkla* (Os, Ok), *srāka* (KS, Os, Ok), *čētřtek* (KS, Ok) – *čētřtek* (Os).

1.3.4. Praslavenski prijedlog **vь* i praslavenski prefiksi **vь-* i **u-*

Praslavenski prijedlog **vь* u svim trima govovima dao je *v* i *u*, a u govovima Os i Ok dao je i *vu* u poziciji prijedloga ispred zamjenice te ispred *f* i *v*, npr. *v sēlo* A jd. (KS), *u dōbrom* L jd. m. r. (Os), *vū sębę* A jd. (Ok), *vu fūšu* (Os), *vu vrčňāku* L jd. ‘u cvijetnjaku’ (Os). U govoru KS češći je lik *u*, a u Os i Ok lik *v*. Prijedlog *u* vjerojatno je usvojen pod utjecajem štokavskoga.

U govoru Os kod pojedinih ispitanika potvrđeno je *x* na mjestu staroga prijedloga **vь* ispred šumnika, npr. *x brđu*, *x pōlu*, *x šumę*.

Praslavenski prefiksi **vь-* i **u-* dali su *v-*, *u-*, *o-*, npr. *vbęžal* ‘utrčao’ pridj. rad. m. r. jd. (Os), *vręditi* ‘urediti’ (Os, Ok); *údati* (KS, Ok), *údriti* (KS); *čęra* ‘jučer’ (KS, Os, Ok), *činti* ‘učiniti’ (Ok).

Stari prasl. prefiks **u* dobio je protezu u riječima *vudriti* ‘udariti’ (Os, Ok), *vūklęnek* ‘nepravilni red u oranici’ (Os) – *vūklinęk* (Ok) (< ukloniti), *vustręliti* ‘ustrijeliti’ (Os).

Dakle, prasl. prijedlog **vь* i prefiksi **vь-* i **u-* imali su uobičajen kajkavski razvoj *v(u)(-)*, ali u novije vrijeme prodire *u(-)* (Lončarić 1996: 69).

U riječima *vūš* ‘uš’ (KS, Os, Ok) i *Vūzęm* ‘Uskrs’ (KS, Ok) – *Vūzęm* (Os) dva su moguća razvoja: 1. **vьšь* > *vuš*, **Vьzьmь* > *Vuzem* vokalizacijom *jora* u *u* i 2. *v* je nastao protezom, npr. **vьšь* > *uš* > *vuš*, **Vьzьmь* > *Uzem* > *Vuzem*.

1.3.5. Praslavenski prijedlozi i prefiksi **sь(-)*, **jьz(-)*

Prijedlog i prefiks **sь(-)* i **jьz(-)* izjednačeni su, kontaminirani kao *z(-)* || *zę(-)*.

Primjeri za prijedlog *z* || *zę* ‘s, sa’ jesu: *z dęčkima* I mn. (KS, Os, Ok), *z jábukom* I jd. (KS, Os), *z đcęm* I jd. (Os), *zę sęmi* I mn. ‘sa svim’ (KS, Os).

Primjeri za prijedlog *z* || *s* ‘iz’ jesu: *z grâda* G jd. (KS, Ok), *z vlâka* G jd. (KS, Os), *s cûga* G jd. ‘iz vlaka’ (Ok).

Primjeri za prefikse *z-* || *zê-* || *s-* ‘s, sa; iz’ jesu: *zišêl* pridj. rad. m. r. jd. ‘išao’ (KS, Ok), *zîti* ‘izaći’ (KS, Os, Ok), *zûti* ‘izuti’ (Os, Ok), *zêmlêti* (Os) – *zmlêti* ‘samljeti’ (Ok), *zeprâti* ‘isprati’ (Os), *splâšiti* (Os), *spovêditi* ‘ispovjediti’ (Os, Ok).

1.3.6. Sudbina osnovnoga kajkavskog *ń*

U svim trima govorima nepromijenjeno je osnovno kajkavsko *ń*, npr. *beľâňek*, *kóń*, *kuńa* ‘kuhinja’.

Sporadično su u govorima Os i Ok potvrđeni primjeri s anticipacijom palatalnoga elementa od nazalnoga sonanta u nepočetonom položaju, npr. *beľâjňek* ‘bjelanjak’ (Os), *čűjňek* (Os), *kójni* N mn. (Os, Ok).

1.3.7. Praslavenski skupovi **stj*, **skj* i **zđj*, **zgj*

Prasl. **stj* = **skj* u svim su južnomoslavačkim govorima dali *šč*^č, npr. *blěščati* (KS, Os), *gűščer* (KS) – *gűščer* (Os, Ok).

Prasl. **zđj* = **zgj* u južnomoslavačkim govorima dali su *žž*^ž, npr. *brizžati* ‘brizgati’ (Os), *zvižžati* (Os).

Umjesto očekivanoga *děžža* u svim je govorima prevladao leksem *kiša* (< prasl. **kyša*).

Novi su govorni utjecaji pogodovali širenju sekvencije *št* na mjestu prasl. **stj*, **skj* u svim trima govorima, npr. *xrűšt* (Ok), *olűštiti* (KS).

Dakako, likovi sa *šč*^č predstavljaju arhaičniji način izražavanja i češći su u govoru nego likovi sa *št*.

1.3.8. Refleks praslavenskoga palatalnog **r*

U svim govorima imamo slijed *rj* u prez. gl. *jórati* i u glagola V. vrste 1. razreda, npr. *jórjëm* 1. jd. (Os) – *jórjëm* (Ok), *dogorjâva* 3. jd. prez. ‘dogorijeva’ (Os).

U govorima Os i Ok slijed *rj* potvrđen je između samoglasnika u imenicama *môrję* (Os, Ok), *škârję* (Os, Ok), *zôrja* (Os, Ok), ali uz te likove riječi postoje i likovi sa sonantom *r* koji su u novije vrijeme češći u svim trima govorima pod utjecajem štokavskoga, npr. *môrę* (KS), *škârę* (KS, Os), *vęčęra* (KS, Os, Ok).

1.3.9. Rotacizam

Sekundarno *r* od *ž* nalazi se u intervokalnom položaju u svim trima govori-
ma u prez. gl. *móči*, npr. *mòręm* I. jd. (KS, Os, Ok), *mòru* 3. mn. (KS) – *mòręju*
(Os, Ok).

U izrazu *Ti bógara!* (KS, Os, Ok) riječ *bogara* dolazi od *boga* + navezak *-že*
> rotacizmom *bogare* > vokalskom asimilacijom *bogara*.

1.3.10. Sekundarni suglasnički skupovi

1.3.10.1. Sekundarni skupovi labijal + *j*

Sekundarni skupovi labijal + *j* većinom su ostali nepromijenjeni. Epentet-
sko *l* nije umetnuto u skupu labijal (*p*, *b*, *v*) + *j* u svim trima govorima, npr. *bâbji*
N jd. m. r. (KS, Os, Ok), *ciglôvję* (KS), *s krvjûm* I jd. (Os), *snôpję* (KS).

O tome Horvat, Brlobaš i Čilaš (2002: 388) pišu za kutinski govor: „Se-
kundarni skupovi sa sonantom *j*, nastali otpadanjem poluglasa do 11. stoljeća,
uglavnom su jotirani, tj. nastali su skupovi *pł*, *bl*, *vł*, ali ima primjera u kojima
se čuva stari skup labijal + *j* (*krâvję*)“. Prema vlastitim podatcima, primjeri s *ł*
rijetko se čuju u svim trima govorima i možemo ih smatrati služenjem drugim
sustavom, npr. u zb. im. *grôblę*, *snôplę*.

1.3.10.2. Sekundarni skupovi *lj* (< **l_bj*) i *ń* (< **n_bj*)

Uz rjeđe likove s *ł* (< **l_bj*), npr. *vęšęłę* (KS), *zęłę* (KS) – *zęłę* (Ok), češći su
likovi s *lj* u svim trima govorima, npr. *sa sôljum* I jd. (KS), *vęšęlję* (Os, Ok),
zęlję ‘kupus’ (KS).

Lončarić (1990: 179) spominje da je u govorima oko Ivanić-Grada prema
prasl. **l_bj* zabilježeno „također *lj* i *lj* (dva glasa, a ne jedan: *l* + *j* i *l* + *j*), npr.
zęlję u Tedrovcu, *zęlję* u Prečcu“. Iako je Okešinec blizu Ivanić-Grada prema
prasl. **l_bj* zabilježila sam *lj* i *ł*, a ne *lj*.

Sekundarni skup **n_bj* redovito je dao *ń* u svim trima govorima, npr. *grâńę*.
Sporadično su u govoru Ok potvrđeni primjeri s anticipacijom palatalnoga ele-
menta od nazalnoga sonanta: *držajńę*. Sporadično su u govoru Os potvrđeni pri-
mjeri s *jn* i *jń*: *držajńę*, *kôpajńę*.

1.3.10.3. Sekundarni skupovi *tj* (< **t_bj*) i *dj* (< **d_bj*)

Sekundarni skup *tj* (< **t_bj*) većinom je ostao nepromijenjen u svim trima go-
vorima, npr. *cvętję* (KS), *s kostjûm* I jd. (KS, Ok).

Rjeđi likovi s jotiranom osnovom unose se utjecajem sa strane u svim trima govorima, npr. *bráča* (KS, Os, Ok), *cvêčę* (Os).

Sekundarni skup *dj* (< **dbj*) također je ostao nepromijenjen u svim trima govorima, npr. *grôzdzę* (KS) – *grôzdzę* (Os, Ok), *posûdję* (Ok).

1.3.10.4. Sekundarni skupovi *čj* i *žj*

U sekundarnim skupovima nastalim vezom *č, ž* s *j* u pojedinim odnosnim pridjevima u govoru Ok *j* se izgubio, npr. *čòvęči* N jd. m. r., *mâči* N jd. m. r., *bôži* N jd. m. r., *vrâži* N jd. m. r., u odnosu na govore KS i Os u kojima se sekundarni skupovi *čj* i *žj* čuvaju.

1.3.10.5. Sekundarni skupovi *jt* i *jd*

Čuvaju se sekundarni skupovi *jt* u infinitivu i *jd* u prezentu i imperativu u glagolima koji su nastali prefiksacijom glagola *iti* ‘ići’ (KS, Os) – *iti* (Ok), npr. *dôjti* (KS, Os, Ok), *nâjti* (KS, Os, Ok); *dôjdęm* 1. jd. prez. (Os, Ok), *nâjdę* 3. jd. prez. (Os, Ok); *ôjdi* 2. jd. imp. (KS).

1.3.11. Depalatalizacija

U južnomoslavačkim govorima nije dosljedno provedena depalatalizacija osnovnoga kajkavskog *l* u *l*, odnosno *n* u *n*, npr. *bôlši* N jd. komp. m. r. (KS, Os, Ok), *klûč* (KS, Os, Ok), ali i *dopęlátı* ‘dovesti’ (KS), *kašlátı* (Os); *čęřęšna* (KS), *knęga* (KS, Os, Ok), ali i *brńica* (KS, Os, Ok), *nęgof* (Os, Ok).

U sjevernomoslavačkim govorima uz primjere s *l* susrećemo i primjere s *l̥* (Lončarić, 1980–1981: 104). Pišući o govorima kriškoga područja Lončarić (1990: 179) navodi primjere iz Caginca kod Ivanić-Grada, gdje je zabilježeno *lûdi* i *póstel̥*.

Horvat, Brlobaš i Čilaš (2002: 388) u kutinskome govoru zabilježile su: „... dok se *n* uglavnom čuva..., sonant *l* se depalatalizira, tj. prelazi u *l̥*...“.

1.3.12. Asimilacija po zvučnosti

U govorima Os i Ok provedeno je obezvučenje *v* ispred bezvučnoga šumnika, npr. *jáfkatı* (Os), *kráfski* (Ok), *ofčâr* (Os, Ok), u odnosu na govor KS u kojem to obezvučenje nije provedeno pod utjecajem hrvatskoga jezičnog standarda, npr. *jâvkati* ‘jaukati’, *krávski*, *ovčâr*.

1.3.13. Asimilacija po mjestu tvorbe

Šumnik *z* prešao je u *ž* ispred *ń* u primjerima *běž nęga* G jd. m. r. (KS, Ok) – *běž nęga* (Os), *ž nım* I jd. m. r. (KS, Ok). U primjerima *ž nım* I jd. m. r. (Os) i *ž nım* I jd. ž. r. (Os, Ok) prijedlog *z* ispred *ń* prešao je u *ž*, a potom je *ń* naknadnom depalatalizacijom prešlo u *n*. U posuđenici *čizma* (< *čizma*) (KS, Os, Ok) *z* > *ž* asimilacijom prema *č*. U *žviždati* (< *zviždati*) (Os) *z* > *ž* asimilacijom prema *ž*.

Šumnik *s* > *š* ispred palatalnoga bezvučnog šumnika *č*, npr. *š čęrima* I mn. (KS, Os), *š čōbanom* I jd. (Os, Ok). U *pošlūšati* (< *poslušati*) ‘poslušati’ (Os) *s* > *š* asimilacijom prema *š*. U *skliček* (< *skliček*) ‘peteljka na kojoj se drži plod’ (KS, Os, Ok) *s* > *š* asimilacijom prema *č*.

U *pōčmęm* (< *počnem*) ‘počnem’ 1. jd. prez. (KS) *n* > *m* asimilacijom prema *m*.

1.3.14. Otpadanje suglasnika

U 2. mn. imp. *vištę* ‘vidite’ (KS, Os) (< *vitšte* < *vičte* < *vižte* < *vidte* < **vidjste*) otpalo je *t* u *tš*.

U 2. mn. imp. *itę* ‘idite’ (KS) (< *idte* < *idite*) otpalo je *d* u *dt*.

U prez. gl. *biti* potvrđen je skraćeni niječni oblik *nęs* ‘nisam’ (KS, Os), u kojem je otpao nastavak za 1. l. jd. prez. (< prasl. **nę esmь*). Istu pojavu Lončarić (1990: 229) je pronašao u govoru Obedišća.

U imenici *vųjnavica* ‘hunjavica’ (Os) (< gl. *hunjkati* ‘govoriti kroz nos’) otpalo je *k* (Skok 1971: 694).

1.3.15. Metateza

Metateza *vs* > *sv* nije dosljedno provedena, npr. *svá* N jd. ž. r. (KS, Os, Ok), *svę* N jd. sr. r. (KS, Os), ali *sáki* N jd. m. r. (KS, Ok), *sę* N jd. sr. r. (Ok), *sęgdę* (Ok), *sękak* (KS, Os, Ok), *sękut* (Os). Likovi *s* metatezom *vs* > *sv* unose se pod utjecajem štokavskoga.

Metateza *r – v* > *l – v* izvršena je u *lęvōrvęr* ‘revolver, pištolj’ (Os).

U govoru Ok potvrđeno je *z dęnum* ‘sa mnom’ u I jd. lične zamjenice.

1.3.16. Disimilacija

Disimilacija po nazalnosti izvršena je u skupu *mn* > *vn*: *gųvno* (< *gumno*) ‘gumno’ (KS, Ok). Disimilacija *mń* > *mł* > *ml* izvršena je u *sųmlamo* 1. mn.

prez. (KS, Os, Ok). Disimilacija $r - r > r - l$ izvršena je u onomatopeji *mṛmlati* ‘mrmljati’ (KS, Ok) (< *mṛmrati*). U posuđenici *trâmpati* ‘tratiti’ u govoru KS (tal. *tramuta*) izvršena je disimilacija $t - t > t - p$ (u Os i Ok je *trâtiti*).

Promjena *tm-* > *km-* izvršena je u *kmica* ‘tama’ (KS, Os), a *dl-* > *gl-* u *glĕtvo* ‘dlijeto’ (KS, Os) – *glĕto* (KS, Os, Ok).

1.3.17. Sibilizacija

Rezultati sibilizacije, odnosno II. palatalizacije ukinuti su u svim trima govorima u, npr. *brĕgi* N mn. (KS, Os, Ok), *grĕxi* N mn. (KS, Os), *na nõgi* L jd. ž. r. (KS) – *na nõgę* (Os) – *na nõgę* (Ok), *vũki* N mn. (Os, Ok). Dakle, u svim mjestima takvi primjeri dolaze s neizmijenjenim velarom.

Imperativ s analoškim palatalom prema prezentu je u glagolima I. vrste 4. razreda, npr. *nasĕĉĕtę* || *nasĕĉitę* 2. mn. ‘nasijecite’ (KS) – *nasĕĉitę* (Os), *pĕĉitę* 2. mn. ‘pecite’ (KS, Os), *vlĕĉitę* 2. mn. ‘vucite’ (KS, Ok).

1.3.18. Promjene suglasničkih skupova

Unutar suglasničkih skupova prisutna je tendencija pojednostavnjivanja skupova, bilo zamjenjivanjem jednoga suglasnika drugim, bilo ispadanjem jednoga od njih. Navedeni skupovi kontinuantne su odgovarajućih skupova u starohrvatskome.

A) Pregled zamjenjivanja suglasnika u skupovima:

-ĉn- > *-ĉm-* u *póĉmęm* 1. jd. prez. (KS)

-ĉt- (< *ĉt*) > *-št-* u *vištę* 2. mn. imp. ‘vidite’ (KS, Os)

dl- > *gl-* u *glĕtvo* ‘dlijeto’ (KS, Os) – *glĕto* (KS, Os, Ok)

gn- > *gñ-* u *gñôj* (Ok), ali *gnęzdo* (KS, Os, Ok)

-gǎk- > *-fk-* u *lǎfko* pril. (Os)

-gǎk- > *-xk-* u *lęxka* N jd. neod. ž. r. (Ok) (uz novije *lǎgana* (KS, Os))

gr- > *kr-* u *krmĕžlijf*⁵ ‘krmeljiv’ N jd. neod. m. r. (Os) – *krmĕžlif* (Ok)

-gǎt- > *-ft-* u *nóftof* ‘nokata’ G mn. (Ok), ali *nóktov* (KS) – *nóktof* (Os)

-xt- > *-ft-* u posuđenici *plǎfta* ‘ponjava’ (Os) (uz *plǎxta*)

-xt- > *-kt-* u posuđenicama: *fĕktati* ‘prosjăčiti, moljăkati’ (KS, Os, Ok), *řiktati* ‘namještati’ (Os, Ok)

⁵ Skok 1972: 206.

- kək-** > **-xk-** u *méxki* N jd. odr. m. r. (Ok), *méxko* N jd. odr. sr. r. (Os, Ok)
-kək- (> **-xk-**) > **-fk-** u *žůfka* ‘gorka’ N jd. odr. ž. r. (Os, Ok), *žůfki* N jd. odr. m. r. (Os, Ok)
-mn- > **-vn-** u *gůvno* ‘gumno’ (KS, Ok)
-mń- (> **-mĺ-**) > **-ml-** u *sůmlamo* 1. mn. prez. (KS, Os, Ok)
sk- > **šk-** u *škópiti* (KS)
sk- (> **šk-**) > **čk-** u *čkomĩ*⁶ ‘šuti’ 3. jd. prez. (Os) – *čkōmi* (Ok)
skr- > **škr-** u *škrĩna* ‘ladičar’ (Os, Ok)
skv- > **škv-** u *škvōreč* ‘čvorak’ (KS, Os, Ok)
sl- > **šl-** u *šlavunija* ‘Slavonija’ (Os) – *šlavōnija* (Ok)
str > **štr** u *oštrojiti* ‘uškopiti’ (KS), *štrĩgeł* pridj. rad. m. r. jd. ‘ošišao’ (Os)
-št- > **-šč-** u *dvoriščę* (Os, Ok), *gůščę* (KS, Os, Ok), *krščęn* pridj. trp. m. r. N jd. (KS, Os, Ok)
tm- > **km-** u *kmĩca* ‘tama’ (KS, Os)
-tn- > **-kn-** u *črkĩna* ‘točka’ (KS, Ok)
tr- > **dr-** u *drčati* ‘trčati’ (KS) – *drčati* (Ok)
-žd- > **-žž-** u *brĩžžati* ‘brizgati’ (Os), *mōžžęni* ‘moždani’ (KS, Os, Ok).

B) Pregled otpadanja suglasnika:

- čj-** > **-č-** u *čóvečĩ* N jd. m. r. (Ok), *máčĩ* N jd. m. r. (Ok)
čr- > **č-** u *čęz* ‘kroz’ (Os, Ok)
-dn- > **-n-** u *jęnput* (KS), *sejęno* ‘svejedno’ (KS, Os)
-dń- > **-ń-** u *nazānę* ‘naposljetku’ (KS), *zāni* ‘zadnji’ N jd. m. r. (KS), ali *srędĩni* N jd. m. r. (KS)
fl- > **f-** u *Furijān* ‘Florijan’ (Ok)
gd- > **d-** u *dę* ‘gdje’ (KS, Os, Ok), ali *gdā* ‘kada’ (Ok), *nęgda* ‘nekada’ (Ok)
xl- > **l-** *láčę* ‘hlače’ (KS, Os), *lād* ‘hlad’ (KS) – *lāt* (Os, Ok)
xr- > **r-** *rāniti* (KS, Os, Ok), *rāst* ‘hrast’ (KS, Os, Ok), *růška* ‘kruška’ (KS, Os, Ok)
-jn > **-j** u posuđenici *kōmbaj* ‘kombajn’ (KS, Os)
pč- > **č-** u *čęla* (KS, Os, Ok)

⁶ Skok 1971: 331.

- pš-* > *š-* u *šęnica* (KS, Os, Ok)
pt- > *t-* u *tica* (KS, Os, Ok), *tič*^č (KS)
-stl- > *-sl-* u pridj. rad. ž. r. jd. *rāsla* (KS, Ok)
svl- > *sl-* u *slāčim* 1. jd. prez. (KS), *slēkla* pridj. rad. ž. r. jd. (KS, Os)
svr- > *sr-* *srāb* (KS) – *srāp* (Os, Ok), *srāka* (KS, Os, Ok)
-št > *-š* u *niš* ‘ništa’ (KS, Os, Ok)
-štr- > *-št-* u *kuštāf* ‘kukuruzni klip’ (Os)
tx- > *t-* u *tōreč* ‘tvor’ (KS, Os, Ok)
tk > *k* *kò* ‘tko’ (KS, Os, Ok), *nēko* (KS, Os, Ok), *niko* (KS, Os, Ok)
-tvr- > *-tr-* *čętrętek* (KS, Ok) – *čętrętek* (Os), *čętrti* N jd. m. r. (KS, Ok)
vl- > *l-* *lākno* (Os, Ok), *lāsi* N mn. (KS, Os, Ok), *lāt* ‘vlat trave’ (KS, Os),
ali *vlākno* (KS)
-vl- (> *-l-*) > *-l-* u *črlęn* N jd. neod. m. r. (KS, Os) – *črlęn* (Ok)
vs > *s* u *sāki* N jd. m. r. (KS, Ok) – *sęki* (Os), ali *svā* N jd. ž. r. (KS, Os, Ok),
svę N jd. sr. r. (KS, Os)
zgl- > *zl-* u *zlōp* ‘zglob’ (Os)
zvl- > *zl-* u *zlāčęk* (< izvlačęk) ‘ladica’ (Os)
-žj- > *-ž-* u *bōži* N jd. m. r. (Ok), *vrāži* N jd. m. r. (Ok)
vǝ- > *ǝ-* *dōveč* ‘udovac’ (KS, Os, Ok), *nūk* ‘unuk’ (KS), *tōrk* ‘utorak’ (KS,
Os, Ok).

Zaključak

Sličnosti

Južnomoslavački govori imaju tipičan kajkavski suglasnički sustav s dvadeset i pet suglasnika (*v, j, l, l̄, r, m, n, n̄, p, b, f, v, t, d, c, ʒ, s, z, č, č̄, š, ž, k, g, x*).

Unutar suglasničkoga sustava sva tri govora imaju velik broj zajedničkih značajki, npr. refleks prasl. **tj* i **dj* u *č̄* i *č̄̄*, redovito čuvanje spiranta *x* u svim položajima u riječi, uz pojedinačne primjere gubitka i prijelaza *x* u *v, j*, rotacizam, asimilacije i disimilacije pojedinih suglasnika, prasl. **stj, *skj, *zdj, *zgj* uglavnom daju *šč̄* i *žč̄*, nije dosljedno provedena depalatalizacija osnovnoga kajkavskog *l̄* u *l, n̄* u *n*, metateze, pojednostavnjivanja suglasničkih skupova zamjenjivanjem jednoga suglasnika drugim ili otpadanjem jednoga od njih.

Razlike

Zanimljivo je uputiti na nekoliko razlikovnih značajka govora KS, Os i Ok unutar suglasničkoga sustava. Naime, sporadično su u govorima Os i Ok potvrđeni primjeri s anticipacijom palatalnoga elementa od nazalnoga sonanta u početnom položaju, u odnosu na govor KS u kojem je nepromijenjeno osnovno kajkavsko *ń*.

Sporadično su na mjestu sekundarnoga skupa **nbj* u govoru Ok potvrđeni primjeri s *jn*, a u Os s *jn* i *jń*, u odnosu na govor KS u kojem je na mjestu sekundarnoga skupa **nbj* redovito *ń*.

Prasl. je prijedlog **vb* ‘u’ u svim trima govorima dao *v* i *u*, a samo u Os, Ok i *vu* u poziciji prijedloga ispred zamjenice te ispred *f* i *v*. U govoru KS češći je lik *u*, a rjeđi *v*, a u Os i Ok lik *v*. U govoru Os kod pojedinih ispitanika potvrđeno je *x* na mjestu staroga prijedloga **vb*.

U govorima Os i Ok ukinuta je oprjeka po zvučnosti na kraju riječi pred pauzom, tj. zvučni su šumnici i *v* zamijenjeni bezzvučnima na kraju riječi pred pauzom. U govoru KS nije ukinuta oprjeka po zvučnosti na kraju riječi pred pauzom vjerojatno pod utjecajem hrvatskoga jezičnog standarda, tj. na kraju riječi zvučni su šumnici i *v*.

Asimilacija po zvučnosti provedena je u svim trima govorima ispred zvučnoga i bezzvučnoga šumnika. U govoru KS pod utjecajem hrvatskoga jezičnog standarda nije provedeno obezvučenje *v* ispred bezzvučnog šumnika, u odnosu na govore Os i Ok u kojima je to obezvučenje provedeno.

Utjecaj štokavskoga

U svim se govorima može govoriti o utjecaju štokavskoga što pokazuju sljedeće značajke:

- pojedinačni primjeri sa skupom *cr-* na mjestu prasl. **čbr-* u svim trima govorima;
- likovi s *u* < prasl. prijedloga **vb* ‘u’ u svim trima govorima (najčešće u govoru KS);
- širenje sekvencije *št* na mjestu prasl. **stj*, **skj* u svim trima govorima;
- likovi s *r* < **r̥* između samoglasnika u svim govorima u im. *more*, *škare*, *večera*;
- rjeđi likovi s *l̥* (< prasl. **lbj*) u svim trima govorima;
- rjeđi likovi s jotiranom osnovom *č̣* (< prasl. **tbj*) u svim trima govorima;

- zvučni šumnici na kraju riječi u govoru KS;
- neprovedeno obezvučenje *v* ispred bezzvučnoga šumnika u govoru KS;
- likovi s metatezom *vs > sv* u svim trima govorima u oblicima i izvedenicama nekadašnje zamjenice **vbsb-*.

Literatura:

- BRLOBAŠ, ŽELJKA 1999. Kajkavski govor Repušnice. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 25, Zagreb, 77–87.
- HORVAT, MARIJANA; ŽELJKA BRLOBAŠ; ANKICA ČILAŠ 2002. Kutinski govor. *Kutina – povijesno-kulturni pregled s identitetom današnjice*. Kutina: Matica hrvatska Kutina, 383–397.
- LONČARIĆ, MIJO 1980–1981. Sjevernomoslavački kajkavski govori (s kartom sjeveroistočnih kajkavskih govora). *Rasprave Zavoda za jezik*, 6–7, Zagreb, 55–120.
- LONČARIĆ, MIJO 1990. *Kaj – jučer i danas. Oglеди o dijalektologiji i hrvatskoj kajkavštini (s kartom narječja i bibliografijom)*. Čakovec: Zrinski.
- LONČARIĆ, MIJO 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- SKOK, PETAR 1971. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knjiga I*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- SKOK, PETAR 1972. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Knjiga II*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

The consonant system of South Moslavina Kajkavian vernaculars

Abstract

The article describes the consonant system of South Moslavina Kajkavian vernaculars. Three vernaculars have been chosen to study the consonant system of the South Moslavina region: Kutinsko Selo, Osekovo and Okešinec vernaculars. The analysis has resulted in common and distinctive features of the three vernaculars on the phonological level. Consonants have been especially studied in terms of their inventory, distribution and origin. The South Moslavina Kajkavian vernaculars belong to the South Moslavina or Donja Lonja Kajkavian dialect.

Ključne riječi: suglasnički sustav, južna Moslavina, kajkavski govori

Key words: consonant system, South Moslavina, Kajkavian vernaculars